

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ต้องอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม การที่มนุษย์อยู่รวมกันเป็นกลุ่มในชุมชนเป็นเวลายาวนาน มนุษย์ได้สร้างแบบแผนการดำเนินชีวิตขึ้น มีวิธีปฏิบัติตลอดจนมีวิธีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคม อันเป็นผลมาจากการที่มนุษย์มีความสัมพันธ์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม และมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ วัฒนธรรมเป็นรากฐานของสังคม มีระบบความเชื่อ ระบบคุณค่า ภูมิปัญญาที่ถูกสะสมมาเป็นเวลานาน วัฒนธรรมคือวิถีชีวิต วิถีชีวิตของชุมชนหนึ่ง ๆ คือ วัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ ในชุมชนสมาชิกมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความเชื่อร่วมกัน มีระบบคุณค่าร่วมกัน มีการทำมาหากิน มีกฎกติกา และประเพณีของการอยู่ร่วมกัน ซึ่งต้องคำนึงถึงทุกคน ทั้งคนเฒ่าคนแก่ เด็ก คนที่ตายไปแล้ว และธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ศาสนธรรมเป็นเรื่องที่ขาดไม่ได้ เพราะถ้าขาดชุมชนก็แตกสลาย ไม่ยั่งยืน ทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่าในความเป็นชุมชนมีสัมพันธภาพ ทุกมิติอย่างเป็นบูรณาการ จึงทำให้ชุมชนดำรงอยู่ได้ยั่งยืนเป็นเวลายาวนาน ถ้าสัมพันธภาพขาดความสมดุล เพราะเหตุจากภายในก็ดี ภายนอกก็ดี ชุมชนจะขาดปกติภาพจะเกิดวิกฤติและล่มสลาย เพราะฉะนั้น วัฒนธรรมก็คือ ระบบการดำรงชีวิตร่วมกัน เป็นภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์ขึ้น เพื่อคนทั้งหมดสามารถดำรงชีวิตร่วมกันได้อย่างมีคุณภาพระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมจึงเป็นภูมิปัญญาที่บูรณาการ และมีจุดมุ่งหมายที่คุณภาพของการดำรงชีวิตร่วมกัน (ประเวศ วะสี, 2539, หน้า 159)

ความสัมพันธ์ในสังคมเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมของมนุษย์ ซึ่งมี 3 ด้าน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ความสัมพันธ์เหล่านี้อยู่บนฐานของความเชื่อ และการเห็นคุณค่าในเรื่องนั้น ๆ เมื่อคนในชุมชนปฏิบัติตามความเชื่อเหมือน ๆ กันทั้งชุมชนแล้ว ชุมชนก็จะมีความสุข ซึ่งเป็นการควบคุมพฤติกรรมของคนในสังคมอย่างหนึ่ง ไม่ให้ปฏิบัติออกนอกเส้นทาง

การควบคุมทางสังคมทำได้ทั้งการให้ทุนให้โทษ การลงโทษเป็นวิธีการที่ใช้กันโดยทั่วไปตั้งแต่ในครอบครัว ชุมชน จนถึงการลงโทษโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งมีลักษณะทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ การควบคุมโดยญาติพี่น้องและชาวบ้าน เป็นการควบคุมแบบไม่เป็นทางการแต่มีประสิทธิภาพมาก เมื่อเทียบกับการควบคุม โดยเจ้าหน้าที่ของรัฐ การควบคุมอย่างไม่เป็นทางการมีหลายวิธี ตั้งแต่การซุบซิบนินทาไปจนถึงตัดญาติขาดมิตรกับผู้ฝ่าฝืนจารีต ประเพณี ที่ถือว่าสำคัญ วิธีการเหล่านี้เป็นการควบคุมจากภายนอก วิธีการอีกประการหนึ่งที่ทำให้บุคคลยอมรับ ปฏิบัติตามบรรทัดฐาน คือ การอบรมปลูกฝังความเชื่อและคุณค่าของการปฏิบัติจนทำให้บุคคลเกิดจิตสำนึกว่าบรรทัดฐานต่าง ๆ ที่ชุมชนกำหนดเป็นสิ่งที่จะต้องดำรง

ชุมชนที่มีลักษณะสังคมแบบพึ่งตนเองและนับถือผี จะมีบรรทัดฐานของสังคมที่กำหนดว่าพฤติกรรมใดควรปฏิบัติและไม่ควรปฏิบัติ หากมีการกระทำผิดเกิดขึ้น ผู้นำหมู่บ้านและผู้อาวุโสของหมู่บ้านจะเป็นผู้ร่วมพิจารณาตัดสินเรื่องต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านและจะเป็นผู้ควบคุมสมาชิกให้ประพฤติตนอยู่ในกรอบแห่งบรรทัดฐานนั้นๆ ด้วย (สุริย์พร เสมอวงศ์, 2530)

ชุมชนบนพื้นที่สูงซึ่งเป็นชุมชนชาวเขาเผ่าต่าง ๆ เช่น กะเหรี่ยง แม้ว เย้า ลีซอ อีเก้อ เป็นต้น ชุมชนเหล่านี้ มีวิถีชีวิตเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง และมีการถ่ายทอด ระบบความเชื่อ ค่านิยม วิถีชีวิต กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ให้คนรุ่นหลังไปปฏิบัติ สืบทอดกันมาจนกลายเป็นวัฒนธรรมชนเผ่าของตนเอง และมีความสามารถในการรักษาชุมชนของตนให้สงบเรียบร้อยตลอดมา เช่น การนับถือผีเดียวกัน มีกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน ข้อห้าม จารีตที่ชุมชนตั้งขึ้นมาเอง เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน เมื่อมีผู้ล่วงละเมิดกฎเกณฑ์ ข้อห้าม จารีตของชุมชน คนในชุมชนจะจัดการกันเอง ให้เรื่องจบสิ้นภายในชุมชน โดยใช้ระบบคุณค่า ความสัมพันธ์และความเชื่อที่เป็นวัฒนธรรมของชนเผ่าจัดการ ไม่เคยปล่อยให้ปัญหาต่าง ๆ ถูกจัดการโดยอำนาจรัฐเลย ถึงแม้ว่าชุมชนจะเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสของการพัฒนาก็ตาม ชุมชนบนพื้นที่สูงก็ยังใช้ระบบคุณค่าต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนจัดการกับการล่วงละเมิดกฎเกณฑ์ของชุมชนตลอดมา

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาถึงจารีต ประเพณี ตลอดจนถึงกลไก และวิธีการที่ชุมชนใช้ควบคุมพฤติกรรมของชน ให้ปฏิบัติตามจารีตของชุมชน โดยมองว่าถึงแม้ชุมชน ชาวเขาจะมีความเจริญขึ้น มีสิ่งอำนวยความสะดวกมากกว่าเก่า แต่อัตราการกระทำผิดต่อจารีต ประเพณีกฎข้อห้ามต่าง ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และพฤติกรรมที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน เช่น การเสพติด การลักขโมย เป็นต้น ไม่แตกต่างไปจากอดีตมากนัก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาจารีต ที่ชุมชนใช้ควบคุมพฤติกรรมทางสังคม
2. เพื่อศึกษากลไกและวิธีการในการควบคุมพฤติกรรมให้เป็นไปตามจารีต

นิยามศัพท์

จารีต หมายถึง กฎเกณฑ์ข้อปฏิบัติและข้อห้ามต่าง ๆ ของชุมชนที่ตั้งขึ้นมาเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน ในที่นี้จะศึกษาจารีตด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลกับธรรมชาติ

พฤติกรรมทางสังคม หมายถึง แบบแผนการกระทำของคนในชุมชนที่เกี่ยวข้องกับระบบความเชื่อและคุณค่าของคนในชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับธรรมชาติ เป็นต้น

การควบคุมพฤติกรรมทางสังคม หมายถึง การกระทำของคนในชุมชนในอันที่จะลงโทษหรือป้องปรามบุคคล หรือผู้ล่วงละเมิด จารีต ประเพณีของชุมชน เช่น การควบคุมการมีเพศสัมพันธ์ก่อนแต่งงานของหนุ่มสาว ความสัมพันธ์ของชายหญิงที่ไม่ใช่ญาติ การตัดไม้ทำลายป่า เป็นต้น

กลไกในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคม หมายถึง บุคคลและกลุ่มคนที่มีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน เช่น พระสงฆ์ หมอผี หัวหน้า ครอบครัว ผู้อาวุโส ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น

วิธีการในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคม หมายถึง การกระทำของชุมชนในรูปแบบต่าง ๆ ที่ชุมชนดำเนินการ และถ่ายทอดเพื่อให้คนในสังคมปฏิบัติตามจารีตประเพณีของชุมชน เช่น การสั่งสอน การจัดพิธีกรรม เป็นต้น

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตของพื้นที่

ได้แก่ บ้านหนองเต่า หมู่ที่ 4 ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่ ซึ่งอาศัยเกณฑ์ดังนี้

1. เป็นชุมชนที่มีประวัติการตั้งถิ่นฐานมาเป็นเวลานานและยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณี ของชนเผ่าเอาไว้ค่อนข้างสมบูรณ์
2. ยังมีการประกอบพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์ในครอบครัวและเครือญาติ ตลอดจนยังมีการถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังอยู่ตลอด

3. เป็นหมู่บ้านที่มีปรากฏการณ์ทางสังคมตามประเด็นที่ผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาได้แก่ มีการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนให้เป็นไปตามจารีตประเพณีของชนเผ่าไว้ได้ ก่อนข้าง สมบูรณ์

4. สภาพของชุมชนมีการคมนาคม ติดต่อกับภายนอกสะดวก ได้รับการสื่อสาร และข้อมูลต่าง ๆ หลายทาง

ขอบเขตของเนื้อหา

1. ศึกษาบริบทของชุมชน ได้แก่

- ลักษณะทางกายภาพ
- ประวัติความเป็นมาของชุมชน
- การปกครอง
- องค์กร กลุ่ม ผู้นำในชุมชน
- ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน
- ศาสนา ระบบคุณค่า และวงจรชีวิตในชุมชน
- สถานการณ์การควบคุมทางสังคมของชุมชนในอดีตและปัจจุบัน
- จารีตที่เป็นกฎเกณฑ์ข้อปฏิบัติที่มีอยู่ในชุมชน

2. จารีตที่ชุมชนใช้ในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน

2.1 จารีตเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ได้แก่

- จารีตระหว่างคนในครอบครัว / เครือญาติ
- จารีตระหว่าง ชาย – หญิง
- จารีตระหว่างคนในชุมชน
- จารีตระหว่างผู้น้อยกับผู้อาวุโส

2.2 จารีตเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับธรรมชาติ ได้แก่

- ห้ามตัดต้นไม้ในเขตป่าพิธีกรรม
- ห้ามตัดต้นไม้ในเขตป่าต้นน้ำ / ป่าอนุรักษ์
- ห้ามถางป่าหัวไร่ หัวนา ป่าสนเขา

2.3 จารีตเกี่ยวกับพฤติกรรมที่จะมีผลกระทบต่อชุมชน ได้แก่

- การเสพสิ่งเสพติด
- การลักขโมย

- การทะเลาะวิวาท
- การเล่นการพนัน

3. กลไกและวิธีการในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของชุมชน

3.1 กลไกในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคม ได้แก่ ตัวจักรที่มีอิทธิพลมีบทบาทในการควบคุมพฤติกรรมของคนในชุมชน ให้เป็นไปตามจารีต ได้แก่

- พระสงฆ์ (พระธรรมจาริก)
- หมอผี (ฮีโจ)
- หัวหน้าครอบครัว (พ่อ แม่)
- ผู้อาวุโส (ปู่ย่า – ตายาย)
- ผู้ใหญ่บ้าน
- คณะกรรมการหมู่บ้าน
- กลุ่มแม่บ้าน
- กลุ่มหนุ่มสาว
- กลุ่มเพื่อนบ้าน
- กลุ่มเครือข่าย
- ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน
- ระบบความเชื่อในสิ่งสูงสุด และหลักคำสอนในศาสนาที่ตนนับถือ

3.2 วิธีการที่ชุมชนใช้ในการควบคุมพฤติกรรมทางสังคมของชุมชน ได้แก่

- การอบรมสั่งสอน
- การขู่
- การลงโทษ
- การประพาดิตัวเป็นแบบอย่างที่ดี